

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

THE ANALYSIS OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF THE SOCIAL INSURANCE SYSTEMS FUNCTIONING

Дудченко Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,

Черкаський державний технологічний університет

У статті зазначається, що активізація процесів гармонізації національного законодавства, у тому числі й у соціальній сфері, відповідно до норм економічно розвинених країн світу зумовлює необхідність вивчення передового зарубіжного досвіду. Обґрунтовується, що узагальнення зарубіжного досвіду є важливим етапом процесу удосконалення системи соціального страхування в Україні. Проаналізовані основні компоненти системи соціального страхування як економічно високорозвинених, так і постсоціалістичних країн. Вказується, що досвід функціонування систем соціального страхування постсоціалістичних країн є особливо цінним для України, оскільки вони є досить подібними до вітчизняної. Узагальнення зарубіжного досвіду економічно розвинених країн, яке може створити передумови для підвищення ефективності функціонування системи соціального страхування, дало змогу згрупувати пропозиції за напрямками.

Ключові слова: соціальна сфера, страхування, законодавство, регулювання, безробіття.

В статье отмечается, что активизация процессов гармонизации национального законодательства, в том числе и в социальной сфере, в соответствии с нормами экономически развитых стран мира обуславливает необходимость изучения передового зарубежного опыта. Обосновывается, что обобщение зарубежного опыта является важным этапом процесса совершенствования системы социального страхования в Украине. Проанализированы основные компоненты системы социального страхования как экономически высокоразвитых, так и постсоциалистических стран. Указывается, что опыт функционирования систем социального страхования постсоциалистических стран является особенно ценным для Украины, поскольку они подобны отечественной. Обобщение зарубежного опыта экономически развитых стран, которое может создать предпосылки для повышения эффективности функционирования системы социального страхования, позволило сгруппировать предложения по направлениям.

Ключевые слова: социальная сфера, страхование, законодательство, регулирование, безработица.

The article notes, that the activation of the harmonization processes of the national legislation, which also includes social sphere, according to the standards of economically developed countries of the world causes the necessity of the study of the progressive foreign experience. It has been substantiated that the generalization of the foreign experience is an important period of the process of improvement of the system of social insurance in Ukraine. The article has analyzed the main components of the social insurance system both of economically developed countries and post-Soviet countries. It has been pointed out at the fact that the experience of functioning of social insurance systems of the post-Soviet countries is especially valuable for Ukraine, as they are quite similar to national insurance system. The generalization of the foreign experience of economically developed countries, which may create preconditions for the increase of functioning efficiency of the social insurance system allowed arranging suggestions into groups according to directions.

Keywords: social sphere, insurance, legislation, regulation, unemployment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні протягом двох останніх десятиліть відбувались активні перетворення, пов'язані із формуванням принципово нової системи соціального захисту, такі як удосконалення законодавчої бази соціального страхування, регламентація діяльності основних суб'єктів правовідносин у цій сфері,

активна модернізація фінансових механізмів різних видів соціального страхування [1].

Водночас зарубіжні практики розбудови системи соціального страхування нараховують багато років та є більш ефективними порівняно з вітчизняною. Саме тому тематика наукових розвідок, пов'язаних із дослідженням зарубіжного досвіду формування системи соціального страхування, є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питанням підвищення ефективності функціонування вітчизняної системи соціального страхування, у тому числі в результаті адаптації зарубіжного досвіду, присвячено праці А. Колота, П. Курмаєва, Е. Лібанової, Л. Ярової та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас активізація процесів гармонізації національного законодавства, у тому числі й у соціальній сфері, відповідно до норм економічно розвинених країн світу зумовлює необхідність вивчення передового зарубіжного досвіду.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду побудови та функціонування систем соціального страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Узагальнення зарубіжного досвіду є важливим етапом процесу удосконалення системи соціального страхування в Україні.

З огляду на це нами були проаналізовані основні компоненти системи соціального страхування як економічно високорозвинених (США, Німеччина), так і постсоціалістичних (Польща, Чехія) країн.

Становлення системи соціального страхування у США бере свій початок у 1908 році, хоча окремі її елементи були законодавчо врегульовані ще раніше.

Знаковим став 1935 рік, коли Президент Франклін Д. Рузвельт спільно з представниками Конгресу розробив спеціальний закон. Він регламентував процес реалізації двох програм соціального страхування на національному рівні, щоб мінімізувати соціальні ризики для людей похилого віку та безробітних. У рамках цих програм була передбачена виплата допомоги пенсіонерам та безробітним.

У процесі розвитку системи соціального страхування США важливе значення мало також формування комплексної програми медичного страхування (Medicare) у 1965 році шляхом внесення поправки до Закону про соціальне забезпечення. Це дало змогу створити базову програму страхування для осіб віком від 65 років, що фінансується за рахунок окремого податку [2, с. 6-7].

Важливим етапом розвитку системи соціального страхування США стало ухвалення 23 березня 2010 року Закону про реформування системи охорони здоров'я США (Affordable Care Act).

На думку авторів, цей законодавчий акт повинен був створити передумови для [3]:

- суттєвого розширення доступу громадян до кваліфікованої медичної допомоги;
- поліпшення якості медичної допомоги та медичного страхування;

– підвищення ефективності регулювання медичного страхування.

Організаційно система соціального страхування США має складну структуру, головну роль у якій відіграє Управління соціального забезпечення. Його очолює комісар; штат нараховує майже 60 тис. співробітників [4].

На початок 2017 року 171 млн працівників було охоплено системою соціального забезпечення, що більше на 39% порівняно з 1985 роком [2, с. 6-7; 5].

Фактично для 75% людей похилого віку та для 80% інвалідів соціальна допомога є важливим джерелом доходу.

Одним із джерел фінансування соціального забезпечення у США є відрахування із заробітної плати працівників: 6,2% бруто-зарплати (податок соціального страхування) та 1,45% бруто-зарплати (податок Medicare) [5].

На противагу США, у Німеччині вся сукупність нормативно-правових актів у цій сфері об'єднана в соціальному кодексі. Основними елементами системи соціального страхування Німеччини є:

- медична страховка;
- страхування догляду за хворими;
- пенсійне страхування;
- страхування від безробіття;
- страхування від нещасних випадків.

Більшість населення (у тому числі й пенсіонери, безробітні, учні та студенти) застрахована в системі обов'язкового добровільного страхування здоров'я, яка є практично незалежною від державного бюджету та функціонує на автономних засадах [1, с. 180].

Витрати на соціальне страхування розподіляються приблизно порівну між роботодавцем і працівником.

Таблиця 1
Фінансування соціального страхування у Німеччині

Компоненти системи соціального страхування (% бруто-зарплати)	Роботодавець / Працівник (% бруто-зарплати)
18,7% – пенсійне страхування	9,35% – роботодавець 9,35% – працівник
14,6% – медичне страхування	7,3% – роботодавець 7,3% – працівник
3,0% – страхування від безробіття	1,5% – роботодавець 1,5% – працівник
2,55% – страхування із догляду	1,275% – роботодавець 1,275% – працівник
1,19% – страхування від нещасних випадків	1,19% – роботодавець

Джерело: [6]

Винятком є витрати на страхування від нещасних випадків, які фінансує винятково

роботодавець. Загалом частка роботодавця у видатках на соціальне страхування становить близько 21% від валової заробітної плати працівників [6].

Характерною рисою є також те, що розмір внесків відрізняється залежно від платоспроможності застрахованих осіб, а медичні послуги надають відповідно до стану здоров'я, незалежно від розміру страхових платежів. Пенсійна система Німеччини базується на залежності пенсійних виплат від рівня трудових доходів усіх застрахованих осіб до настання пенсійного віку, від рівня трудових доходів застрахованої особи протягом її трудового стажу, тривалості робочого стажу. Важливим доповненням до державного пенсійного страхування є «пенсії підприємств», які багато фірм добровільно виплачують своїм працівникам як додаткові виплати після досягнення відповідного віку [7; 8].

Досвід функціонування систем соціального страхування постсоціалістичних країн є особливо цінним для України.

Так, система соціального страхування Польщі є певною мірою подібною до вітчизняної та містить такі елементи, як:

- пенсійне страхування;
- страхування втрати працездатності;
- страхування від хвороби;
- страхування від нещасного випадку на виробництві.

Функціонування системи соціального страхування, завдання і повноваження компетентних міністрів регламентуються Законом від 4 вересня 1997 року.

Пенсійний фонд фінансує пенсійні виплати за віком і витрати на покриття дефіциту ресурсів, необхідних для забезпечення виплати накопичувальної пенсії. З ресурсів фонду пенсійного забезпечення інвалідів фінансуються пенсії з інвалідності; пенсії у зв'язку зі втратою годувальника; допомога на поховання; профілактика інвалідності. Лікарняний фонд призначений для фінансування видатків на лікування, під час вагітності та пологів, догляду, компенсаційних виплат та ін.

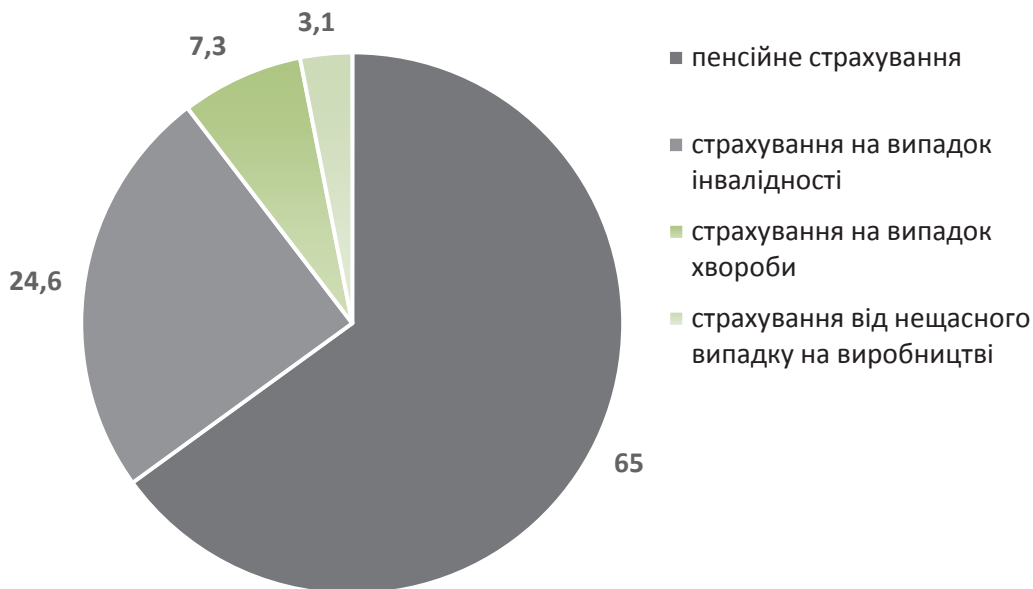

Рис. 1. Структура грошових виплат у розрізі фондів соціального страхування

Джерело: [10, с. 16]

Таблиця 2

Ставки внесків на соціальне страхування у Польщі

Вид	Загальний внесок	Роботодавець	Застрахована особа
Пенсійне страхування (за віком)	19,52	9,76	9,76
Пенсійне страхування	8,0	6,5	1,5
Страхування у разі хвороби, материнства	2,45	-	2,45
Страхування від нещасних випадків на виробництві	0,67-3,86 (1,93)	0,67-3,86	-
Фонд зайнятості	0,1	0,1	-
Трудовий фонд	2,45	2,45	-
Медичне страхування	9,0	-	9,0

Джерело: [10, с. 24]

Система соціального забезпечення Чеської республіки побудована на трьох компонентах. Першим є обов'язкове соціальне страхування, яке охоплює всі види допомог у разі хвороби, безробіття та пенсійне страхування. Другим компонентом є соціальна підтримка держави, що покриває вартість окремих товарів/послуг для визначених груп населення. І, нарешті, соціальна допомога, що надається громадянам, які її потребують [11].

Всі, хто легально працює, застраховані Чеською адміністрацією соціального забезпечення. Ставка внеску соціального страхування становить 8% від заробітної плати бруто. Роботодавці сплачують внески на соціальне страхування за своїх працівників розміром 26% від загальної суми заробітної плати [11].

Доцільно погодитися з ученим [1, с. 184], що на ефективність системи соціального страхування впливають два основні чинники – адекватність формального інституціонального середовища і стабільний рівень ресурсного забезпечення. Однією з цілей соціальної політики України є розвиток комплексної системи соціального страхування, реформування якої повинно здійснюватися за декілька етапів. Перший етап – забезпечення мінімального набору базових виплат соціального страхування для всіх категорій населення, тобто мінімальний пакет соціального забезпечення. Пріоритетами при цьому є надання базового захисту доходів і доступного медичного страхування. Після реалізації таких фундаментальних заходів можна пере-

ходити до побудови інших рівнів соціального захисту залежно від подальшого економічного розвитку та розширення фінансових можливостей [1, с. 184]. Досить цікавими є пропозиції [9] щодо вдосконалення функціонування соціальної сфери нашої країни.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У статті нами була зроблена спроба проаналізувати основні елементи системи соціального страхування окремих країн світу.

Узагальнення зарубіжного досвіду економічно розвинених країн, яке може створити передумови для підвищення ефективності функціонування системи соціального страхування, дало нам змогу згрупувати пропозиції за такими напрямками, як:

– зниження рівня тінєвих економічних відносин у соціальній сфері;

– тотальна інформатизація соціальної сфери: облік громадян та соціальних послуг, напрями фінансування (наприклад, на основі концепції електронного урядування [12]);

– всебічна підтримка економічно активного населення, створення умов для його самореалізації, утвердження відповідної мотивації продуктивної праці, стимулювання платоспроможного попиту населення [13, с. 156-157];

– спрощення системи адміністрування пільг та обліку категорій громадян, які мають право на отримання соціальних пільг [13, с. 156-157];

– трансформація системи соціального страхування відповідно до принципу людиноцентризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування / Г.Г. Козоріз // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – № 1. – С. 176-185.
2. Social Security Programs in the United States // Social Security Bulletin. – 1986. – Vol. 49. – № 1 – С. 6-7.
3. What is Obama Care [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://obamacarefacts.com/whatis-obamacare/>
4. Social Security Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ssa.gov/org/ssachart.pdf>
5. What is FICA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ssa.gov/thirdparty/materials/pdfs/educators/What-is-FICA-Infographic-EN-05-10297.pdf>
6. The German Social Security System [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gtai.de/GTAI/Navigation/EN/Invest/Investment-guide/Employees-and-social-security/the-german-social-security-system.html>
7. Безугла В.О. Соціальне страхування: навч. посіб. / В.О. Безугла, Д.М. Загірняк, Л.П. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.
8. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2003. – № 2. – С. 20-24.
9. Курмаєв П.Ю. Теоретичні та практичні підходи щодо формування моделі управління соціальним розвитком регіону / П.Ю. Курмаєв // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2010. – № 73. – С. 104-113.
10. Social Insurance in Poland. – Warsaw: The Social Insurance Institution, 2013. – 98 p.
11. The Czech social security system [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.justlanded.com/english/Czech-Republic/Czech-Republic-Guide/Jobs/Social-Security>
12. Курмаєв П.Ю. Современные направления реализации концепции электронного управления / П.Ю. Курмаєв, В.И. Рыбчак // Науки економічні. – Т. 20. – Рюск, 2014. – С. 235-240.
13. Колосовська І.І. Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери / І.І. Колосовська // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 43. – С. 152-158.